

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему «Підвищення рівня та якості життя населення»

Виконала: студентка групи СЗ-20-2

Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

Сагач А. І.

(прізвище та ініціали)

Керівник Александрюк Т. Ю. старший

викладач кафедри соціального забезпечення та

податкової політики Університету митної

справи та фінансів

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Рецензент Бикова Адель Леонідівна,

завідувачка кафедри, кандидат економічних

наук, доцент

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)

Дніпро – 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики
Ступінь вищої освіти бакалавр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»
(шифр і назва)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри

“ _____ ” _____ 2024 р.

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Сагач Анастасії Ігорівни
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи «Підвищення рівня та якості життя населення».
Керівник роботи Александрюк Т. Ю. старший викладач кафедри соціального забезпечення та податкової політики Університету митної справи та фінансів,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджена наказом УМСФ від “16” січня 2024 р. № 32 кс
2. Строк подання студентом роботи _____
3. Вихідні дані до роботи: 1. Праці вітчизняних авторів; 2. Чинні нормативно-правові акти; 3. Статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Національного банку України.
4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)
 1. Теоретичні аспекти рівня та якості життя населення;
 2. Аналіз сучасного стану рівня та якості життя населення України;
 3. Шляхи підвищення рівня та якості життя населення .
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) 6 таблиць, 6 рисунків.
6. Дата видачі завдання “16” січня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та закріплення теми кваліфікаційної роботи	Грудень 2023 – січень 2024 рр.	Виконано
2.	Збір та обробка літературних джерел за темою дослідження	Січень 2024 р.	Виконано
3.	Складання плану роботи	Січень 2024 р.	Виконано
4.	Написання основних розділів роботи	Січень – травень 2024 р.	Виконано
5.	Консультації з науковим керівником	Згідно з графіком консультацій	Виконано
6.	Оформлення кваліфікаційної роботи, надання її науковому керівнику, отримання відгуку	Травень 2024 р.	Виконано
7.	Підготовка доповіді та демонстраційних матеріалів до роботи	Травень 2024 р.	Виконано
8.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі	Травень 2024 р.	Виконано
9.	Захист роботи	Червень 2024 р.	

Студент _____
(підпис)

Сагач А. І.
(прізвище та ініціали)

Керівник _____
(підпис)

Александрюк Т. Ю.
(прізвище та ініціали)

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

АНОТАЦІЯ

Сагач А. І. Підвищення рівня та якості життя населення.

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Бакалавр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2024.

Кваліфікаційна робота складається з вступу, 3 розділів, висновків. Робота викладена на 42 сторінках, містить 6 таблиць, 6 рисунків, 1 сторінку додатків. Список використаних джерел містить 52 найменування.

Зміст анотації: В роботі досліджуються теоретичні та практичні аспекти підвищення рівня та якості життя населення. Аналізуються фактори, що впливають на ці показники, та визначаються ключові напрямки їх покращення. На основі вивчення наукової літератури та статистичних даних проводиться аналіз сучасного стану рівня та якості життя населення в Україні. Визначаються основні проблеми та виклики, що стоять перед країною в цій сфері. В роботі розробляються та обґрунтовуються конкретні заходи та пропозиції щодо підвищення рівня та якості життя населення. Запропоновані в роботі заходи та пропозиції мають практичну цінність і можуть бути використані органами державної влади та місцевого самоврядування для розробки та реалізації політики щодо підвищення рівня та якості життя населення.

Ключові слова: рівень життя, якість життя, державна політика, доходи населення.

ABSTRACT

This paper explores the theoretical and practical aspects of improving the standard and quality of life of the population. It analyzes the factors that influence these indicators and identifies key areas for improvement. Based on a review of scientific literature and statistical data, the paper analyzes the current state of the standard and quality of life of the population in Ukraine. It identifies the main problems and challenges facing the country in this area. The paper develops and substantiates specific measures and proposals for improving the standard and quality of life of the population. The measures and proposals proposed in the paper have practical value and can be used by state and local governments to develop and implement policies to improve the standard and quality of life of the population.

Keywords: standard of living, quality of life, public policy, population income

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ	7
1.1 Поняття та сутність рівня та якості життя населення	7
1.2 Характеристика факторів впливу на рівень та якість життя населення	10
1.3 Міжнародні та національні стандарти рівня та якості життя населення	14
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ	19
2.1 Аналіз динаміки та структури доходів населення України	19
2.2 Проблеми та виклики, що впливають на рівень та якість життя населення	23
РОЗДІЛ 3 ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ	31
3.1 Державна політика щодо підвищення рівня та якості життя населення	31
3.2 Боротьба з тіньовою економікою та легалізація доходів як стратегія підвищення рівня та якості життя населення	38
ВИСНОВКИ	45
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	48
ДОДАТКИ	54

ВСТУП

Актуальність теми. Підвищення рівня та якості життя населення є фундаментальною складовою стійкого розвитку будь-якого суспільства. В умовах сучасної України ця тема набуває особливої важливості через низку соціально-економічних викликів, які стоять перед країною. Економічна нестабільність, високий рівень бідності, нерівність у доступі до соціальних благ та послуг, а також регіональні диспропорції значно впливають на добробут громадян. З огляду на інтеграційні процеси, що відбуваються в Україні, зокрема наближення до стандартів Європейського Союзу, питання підвищення рівня та якості життя населення стає ще більш нагальним.

Особливої актуальності набуває дослідження рівня та якості життя в умовах глобальних викликів, таких як пандемія COVID-19, яка виявила слабкі місця в системі охорони здоров'я, соціального захисту та економіки в цілому. Підвищення рівня та якості життя населення є також ключовим аспектом соціальної стабільності та національної безпеки. Незадоволеність життєвими умовами може призводити до соціальних конфліктів, еміграції працездатного населення та зниження довіри до державних інститутів. Таким чином, актуальність дослідження підвищення рівня та якості життя населення в Україні обумовлена необхідністю всебічного аналізу існуючих проблем та пошуку шляхів їхнього вирішення для забезпечення сталого та справедливого розвитку суспільства.

Мета і завдання роботи. Метою роботи є дослідження теоретичних та практичних аспектів підвищення рівня та якості життя населення, розробити рекомендації щодо вдосконалення державної політики в цій сфері. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити наступні завдання:

- визначити поняття та сутність рівня та якості життя населення;
- навести характеристику факторів впливу на рівень та якість життя населення;
- розглянути міжнародні та національні стандарти рівня та якості життя;

- проаналізувати динаміку та структуру доходів населення України;
- провести оцінку проблем та викликів, що впливають на рівень та якість життя населення;
- окреслити державну політику щодо підвищення рівня та якості життя населення;
- розглянути боротьбу з тіньовою економікою та легалізацію доходів як стратегію підвищення рівня та якості життя населення.

Об'єкт та предмет дослідження. Об'єктом дослідження роботи є загальний соціально-економічний стан населення України, зокрема показники рівня та якості життя. Предметом дослідження роботи є методи та механізми оптимізації структури та рівня доходів населення України.

Методи дослідження:

- аналіз наукової літератури;
- статистичний аналіз;
- графічний метод.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних авторів, котрі розглядали питання підвищення рівня та якості життя населення, серед яких: Ляш О. І., Гринкевич С. С., Узунов Ф. В., Башинський Т. В., Парфенова Н. В., Пальчук О. І. В роботі використовувались чинні нормативно-правові акти, статистичні дані Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Національного банку України.

Наукова новизна дослідження полягає в розробці комплексного підходу до підвищення рівня та якості життя населення, який ґрунтується на врахуванні факторів, що впливають на рівень та якість життя, а також досвіду зарубіжних країн у цій сфері.

Практичне значення дослідження полягає у наступному: результати дослідження можуть бути використані для розробки рекомендацій щодо вдосконалення державної політики з питань підвищення рівня та якості життя населення, а також для розробки програм та проектів, спрямованих на покращення життя людей.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків і пропозицій. Робота викладена на 42 сторінках, містить 6 таблиць, 6 рисунків, 1 сторінку додатків. Список використаних джерел містить 52 найменування.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

1.1 Поняття та сутність рівня та якості життя населення

Дослідження рівня та якості життя населення є надзвичайно актуальним завданням, адже воно дає змогу оцінити добробут людей, ступінь задоволення їхніх потреб та визначити пріоритетні напрямки соціально-економічного розвитку. В умовах сучасних викликів, таких як глобалізація, економічні кризи, соціальні потрясіння, питання покращення рівня та якості життя стає ще більш гострим. В табл. 1.1 розглянуто основні підходи до визначення поняття «рівень життя» у широкому розумінні.

Таблиця 1.1

Основні підходи науковцями до визначення поняття «рівень життя»

Автор	Підхід до визначення поняття «рівень життя»
О. І. Ляш, С. С. Гринкевич	Соціально-економічна категорія, що характеризує здатність суспільства гарантувати існування, комфорт та всебічний розвиток. Вона виражається в сукупності суспільних відносин та умов, що характеризують життєдіяльність людей, їхню працю, повсякденне життя, інтелектуальний та культурний розвиток, свободу та правовий захист.
О. Ю. Мірошніченко	Рівень життя - це багатофакторна соціально-економічна категорія зі складною внутрішньою структурою, сутність якої не обмежується лише матеріальними умовами життя.
Гукалова І. В.	Масштаб реалізації потреб населення, що виступають базовою одиницею виміру.
Ф. В. Узунов	Кількісні та якісні характеристики досягнення складових людського життя.

Джерело: побудовано автором за даними [1-4]

Згідно з Декларацією прав людини 1948 року, кожна людина має право на рівень життя, необхідний для підтримки її здоров'я та добробуту, включаючи здоров'я та добробут її сім'ї. Це право має бути гарантоване навіть

у випадку втрати працездатності з причин, не залежних від людини, таких як безробіття, хвороба чи інвалідність. Однак, економічні труднощі часто заважають вразливим верствам населення реалізувати це право. Їм бракує доступу до якісної їжі, одягу, житла, відпочинку, лікування, а також до можливостей для професійного та освітнього розвитку. Тому подолання бідності є невід'ємною умовою для забезпечення прав людини [5].

Рівень та якість життя тісно пов'язані між собою. Якість життя ґрунтується на певному рівні матеріального добробуту, економічного розвитку, науки та культури, що, в свою чергу, визначає рівень життя. Якість життя виступає як індикатор, який розширює поняття «рівень життя», адже вона враховує не лише доступність благ, а й рівень задоволення потреб, які неможливо виміряти напряму [6]. Якщо рівень життя відображає те, наскільки потреби членів суспільства забезпечені благами, то якість життя показує, наскільки ці потреби задоволені. Це пов'язано з досягненням певних особистісних та психологічних умов, які неможливо точно оцінити, але які є ключовими для визначення реального рівня задоволення потреб людей.

Вперше поняття «якість життя» було проаналізовано відомим американським економістом Дж. Гелбрейтом, який визначив «якість життя» як сукупність благ, які можуть бути надані споживачеві. Німецький вчений І. Штеффен під «якістю життя» розумів економічну діяльність, яка приносить користь більшості людей [7]. Французький економіст Ж. Гарден вказує на певні складові «якості життя», а саме: достатній рівень матеріальних благ, зайнятості, житла, умов праці, транспорту та покращення навколишнього середовища для всіх людей. Ж. Гарден стверджує, що замість того, щоб обмежувати категорію матеріальними факторами, категорія «якість життя» повинна також враховувати духовний стан нації і відображати його зростання або занепад [8].

Основними факторами, що визначають якість життя, є наступні:

- 1) внутрішня здатність людини або суспільства здійснювати життєві процеси, тобто життєвий потенціал;

2) результативні характеристики життєдіяльності стосовно потреб, інтересів, цінностей і цілей людини;

3) зовнішні можливості, тобто властивості навколишнього середовища, які забезпечують можливості для виконання функцій життєзабезпечення [19].

Ці фактори взаємопов'язані і разом формують загальну якість життя населення в будь-якому регіоні або країні.

Отже, якість життя - це комплексне поняття, яке характеризує задоволення матеріальних і культурних потреб та умови життя в суспільстві [9]. Якість життя є однією з найважливіших соціально-економічних категорій, що характеризує становище людини в суспільстві та можливість задоволення її потреб. Якість життя - категорія, що постійно розвивається і може наповнюватися різним змістом залежно від суспільних ідеалів історичного періоду та підходу до визначення її сутності.

Таким чином, можна розрізнити об'єктивний, суб'єктивний та економічний підходи до дослідження поняття якості життя. Об'єктивний підхід базується на визначенні якості життя через набір статистичних показників. Суб'єктивний підхід базується на визначенні поведінки людини як діяльності, що визначається впливом чотирьох основних психологічних факторів мотивації, сприйняття, установлень і переконань. В економічному підході якість життя розглядається як необхідний детермінант постіндустріального суспільства та комплексна (інтегральна) характеристика економічних, соціальних, психологічних і культурних чинників, що визначають статус людини в суспільстві [10].

В той же час, рівень життя - це соціально-економічна категорія, що відображає здатність суспільства гарантувати людям умови для життя, діяльності та загального розвитку. Він виражається в сукупності суспільних відносин і умов, що характеризують життєдіяльність, працю, побут, інтелектуальний і культурний розвиток, свободу і правовий захист людей. Якість життя - це ступінь відповідності умов і рівня життя певним стандартам і нормативам. Це більш комплексне поняття і включає в себе рівень життя, а

також такі показники, як умови та безпеку праці, рівень культури та фізичний розвиток.

Основними відмінностями між рівнем життя та якістю життя є те, що рівень життя фокусується на матеріальних аспектах життя, таких як дохід, споживання та доступ до товарів і послуг, а якість життя охоплює ширший спектр факторів, як матеріальних, так і нематеріальних, таких як здоров'я, освіта, безпека, навколишнє середовище, соціальні зв'язки та суб'єктивне задоволення життям.

Важливо зазначити, що рівень та якість життя тісно пов'язані між собою. Зростання рівня життя, як правило, призводить до покращення якості життя, і навпаки. Проте, не завжди існує пряма залежність. Наприклад, країна з високим ВВП на душу населення може мати низьку якість життя через високий рівень нерівності, злочинності або забруднення навколишнього середовища. Оцінка рівня та якості життя здійснюється за допомогою різних індикаторів, таких як ВВП на душу населення, рівень освіти, тривалість життя, доступ до охорони здоров'я, рівень злочинності, забруднення навколишнього середовища тощо.

1.2 Характеристика факторів впливу на рівень та якість життя населення

Якість життя є багатогранним поняттям, яке охоплює різні аспекти життя людини, включаючи добробут, здоров'я, освіту, безпеку, екологію, свободу та доступ до ресурсів. Рівень життя, в свою чергу, відображає матеріальні умови життя, доступ до товарів та послуг, а також загальний рівень розвитку суспільства. До факторів, що впливають на рівень життя населення відноситься значна кількість факторів, серед яких: історичні, економічні, суспільно-політичні, соціально-правові, природно-кліматичні, інтелектуальні та культурні.

Обговорюючи поняття «рівень життя», більшість науковців дотримуються підходу, згідно з яким рівень життя (або будь-яке інше

споріднене поняття) розглядають як сукупність різних складових. Наприклад, Державна служба статистики України пропонує вимірювати аналогічні показники регіонального людського розвитку з урахуванням шести аспектів: «відтворення населення», «соціальне становище», «комфортне життя», «добробут», «гідна праця» та «освіта». Підходи інших організацій та науковців також включають ці та інші компоненти [11], і різноманітність цих компонентів або напрямків оцінюється аналогічно за допомогою різноманітного переліку індикаторів.

Така багатогранність поняття рівня життя створює додаткові труднощі у створенні детальної класифікації факторів, що впливають на рівень життя. Крім того, з часом можуть з'являтися нові детермінанти або змінюватися важливість факторів у загальному ефекті. При більш детальному аналізі існуючих класифікацій факторів, що впливають на рівень життя населення, пропонується використовувати принципи класифікації, запропоновані Е.М. Коротковим [12]:

- принцип єдності критерію;
- принцип зіставності поділу явищ і понять;
- принцип взаємозамінності або взаємо-виключення груп, визначених дослідником;
- принцип багаторівневої класифікації;
- принцип цілісності кожного рівня класифікації.

Спочатку розглянемо одну з найпоширеніших класифікацій. Багато науковців класифікують фактори за такими загальними групами, як суспільно-політичні, соціальні, фінансово-економічні, інтелектуальні та культурні, природно-кліматичні фактори. Така класифікація дозволяє визначити сфери, в яких діють ті чи інші фактори, і вибрати, як враховувати ті чи інші групи факторів при формуванні стратегій, планів і програм соціального розвитку країни або регіону.

Наприклад, суспільно-політичні фактори - це сукупність низки чинників, пов'язаних з характером суспільного устрою, ступенем розвитку

правової системи та відносинами між різними гілками влади. Економічні фактори включають в себе зростання і зменшення національного доходу, які впливають на всі сфери життя країни. До економічних чинників також належать рівень інфляції в країні та рівень розвитку продуктивних сил у регіоні. Інтелектуальні та культурні фактори включають рівень освіти населення, традиції, звичаї, релігію та усталені правила поведінки в суспільстві. Незважаючи на важливість цих класифікацій, вони є досить узагальненими, що ускладнює пошук найбільш ефективних способів управління цими факторами.

Н.А. Горелов поділяє фактори на внутрішні та зовнішні фактори впливу [12]. До зовнішніх факторів впливу науковець відносить наступні: демографічний потенціал і структура населення, природно-кліматичні умови, економіко-географічне положення, природно-ресурсний потенціал, структура і спеціалізація господарства, рівень соціально-економічного розвитку регіону, фінансове забезпечення. До внутрішніх факторів впливу відносяться доходи населення, споживання та витрати населення, заощадження, майно та житло, співвідношення доходів та вартості життя, соціальна диференціація населення, наявність малозабезпечених верств населення, характеристика стану соціальної сфери.

Н.В. Парфенова запропонувала власний варіант [13], який включає такі класифікаційні ознаки:

1. За змістом економічні, соціально-демографічні, медичні, природно-географічні, екологічні, релігійні, нормативно-правові та інформаційні). Це узагальнене групування подібне до описаного вище. Воно дозволяє визначити джерела походження факторів, зрозуміти їхню природу і потенціал управління ними, але потребує подальшого уточнення, які саме фактори слід включати до певних груп;

2. За оцінкою якості життя (об'єктивні та суб'єктивні аспекти). В даному випадку мається на увазі, що рівень життя людей включає в себе не тільки об'єктивні, але й суб'єктивні фактори. Кожна людина по-різному сприймає

матеріальний добробут. Окремі методики оцінки враховують тільки перший, інші – другий, тобто суб'єктивний аспект;

3. За характером впливу (позитивний чи негативний). Віднесення тих чи інших факторів до однієї з груп за цією ознакою може мати тимчасовий характер. Водночас можна виявити загальні тенденції розвитку певних явищ і розробити плани дій з метою усунення негативного впливу одних чинників і посилення позитивного впливу інших;

4. За структурою якості життя (якість населення, якість житлового середовища, якість дозвілля та відпочинку, якість функціонування). У цьому випадку слід зазначити, що структурований, хоча і суб'єктивний, підхід до якості життя та рівня життя може зосередитися на факторах, які спричиняють проблеми саме в певній сфері. Також необхідно звертати увагу на взаємозв'язок між факторами однієї групи та факторами іншої групи. Наприклад, якість житлового середовища має безпосередній вплив на якість життя населення, його роботу та дозвілля, і навпаки;

5. За напрямом впливу (зовнішній чи внутрішній). Ця класифікаційна ознака є однією з найпопулярніших серед вітчизняних дослідників, але в даному випадку вона викликає більше запитань і потребує подальшого уточнення. На нашу думку, якщо мова йде про конкретні населені пункти або регіони, що мають географічні межі, то доцільніше було б групувати фактори на локальні, регіональні, державні та глобальні;

6. За часом дії (постійні чи тимчасові). Таке групування дозволяє управлінцям краще планувати плани дій для усунення негативного впливу одних факторів і сприяння позитивному впливу інших. Наприклад, стихійні лиха можуть бути тимчасовим фактором. Країни, які визнають існування таких факторів, створюють спеціальні фонди для ліквідації наслідків стихійних лих. Безпосередні заходи з подолання негативних наслідків зазвичай є короткостроковими. З іншого боку, деякі фактори є постійними.

Оцінюючи рівень життя громадян, основна увага зазвичай приділяється фінансовим факторам. Тому особливе місце займають соціальні стандарти та

гарантії, такі як мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія та виплати по безробіттю [11]. Водночас існує також низка нефінансових чинників, які можуть мати вирішальний вплив на рівень життя людей. До них належать кліматичні умови, стан довкілля, певні політичні чинники та стан здоров'я конкретної людини. Крім того, ці фактори можуть залежати і від конкретного суб'єкта впливу. Тобто від впливу державних і недержавних суб'єктів (підприємств, організацій, установ та фізичних осіб).

Отже, рівень життя та якість життя населення визначаються комплексом факторів, які можна класифікувати за різними ознаками. До ключових факторів належать фінансові, соціальні, політичні та природні.

1.3 Міжнародні та національні стандарти рівня та якості життя

Дослідження рівня та якості життя є одним з найважливіших напрямків сучасних соціально-економічних наук. Це зумовлено тим, що рівень життя характеризує ступінь задоволення потреб людини та суспільства в матеріальних і духовних благах, а якість життя відображає умови життєдіяльності людей, ступінь їх задоволеності ними та можливості самореалізації.

Важливим кроком на шляху оптимізації соціальної політики є пришвидшення процесу гармонізації національних соціальних стандартів з міжнародними. Це дозволить імплементувати міжнародні норми та правила, що стосуються визначення та надання соціальних гарантій. Перша група соціальних стандартів була сформульована у 1961 році у вигляді Європейської соціальної Хартії, яка зосереджена на захисті соціальних прав. У 1996 році Радою Європи було розроблено нову редакцію Європейської соціальної Хартії, яка згодом була схвалена Радою міністрів та прийнята європейськими країнами.

При розробці соціальних стандартів беруться до уваги два ключових аспекти. Стандартизація соціальних прав передбачає гарантування та захист

таких фундаментальних прав, як: право на працю; право на професійну підготовку; право на нормальні умови праці; свобода професійних об'єднань; право на соціальне забезпечення; право на житло; право на охорону здоров'я; право на освіту. Аспект розробки соціальних стандартів рівня життя зосереджений на визначенні та забезпеченні мінімального рівня добробуту та задоволення потреб членів суспільства. До таких стандартів належать: доступ до базових товарів та послуг; якість життя; соціальна згуртованість та рівність. Важливо зазначити, що процес розробки та впровадження соціальних стандартів є динамічним та постійно вдосконалюється. Зміна соціальних, економічних та політичних умов потребує перегляду та адаптації існуючих стандартів до нових реалій [14, с. 4-8].

У міжнародній практиці соціальні стандарти рівня життя включають в себе:

- 1) очікувана тривалість життя - від 25 років (мінімум) до 85 років (максимум);
- 2) рівень грамотності населення - 100%;
- 3) середня тривалість навчання – 15 років;
- 4) реальний ВВП на душу населення (за купівельною спроможністю до долара) - від 200 (мінімум) до 40 000 (максимум);
- 5) сумарний коефіцієнт народжуваності (середня кількість дітей, народжених жінками дітородного віку від 20 - 45 років) - 2,14 - 2,15;
- 6) коефіцієнт старіння населення (частка населення у віці 65 років і старше) - 7%;
- 7) співвідношення 10% найбагатших до 10%, найбідніших - 10:1;
- 8) частка населення, що живе за межею бідності - 10%;
- 9) співвідношення мінімальної заробітної плати та середньої заробітної плати - 1:3;
- 10) мінімальна погодинна заробітна плата - 3 долари;
- 11) рівень безробіття (включаючи приховане) - 8-10%;
- 12) кількість правопорушень на 100 000 населення - до 5 000;

13) рівень депопуляції (співвідношення народжених і померлих) - 50:50;

14) кількість психічних патологій на 100 000 населення - до 284 одиниць.

Перші чотири критерії, що використовуються для розрахунку індексу людського розвитку (ІЛР) країни, відповідають світовій практиці ООН. Цей показник об'єднує три ключові складові: рівень життя, освіту та довголіття. Тому сам ІЛР можна розглядати як соціальний стандарт. Інші показники, з п'ятого по десяте місце, застосовуються для аналізу та прогнозування соціально-політичної ситуації в країні [14,с. 4-8]. Українські дослідники О.Г. Осауленко та О.Ф. Новікова дають визначення рівня життя як складної, інтегрованої соціально-економічної категорії, яка всебічно відображає добробут населення, його матеріальний добробут, соціально-побутові умови, задоволення соціальних, а також матеріальних і духовних потреб [15, с. 83].

Для аналізу та оцінки рівня життя населення використовуються різні показники, такі як обсяг валового внутрішнього продукту, національний та реальний дохід на душу населення, обсяг послуг на душу населення, середня заробітна плата та забезпеченість житлом. Крім того, рівень життя населення характеризується тривалістю життя, рівнем народжуваності та смертності. Залежно від нормативів та стандартів розрізняють такі рівні життя:

- достаток - це рівень життя, який дозволяє людям користуватися всіма благами, що гарантують їхній загальний людський розвиток;

- нормальний рівень життя - забезпечення раціонального споживання відповідно до науково обґрунтованих стандартів і нормативів, що дозволяє людям відновлювати свій фізичний та інтелектуальний потенціал;

- бідність - це рівень життя, при якому споживання знаходиться на рівні, що дозволяє підтримувати працездатність як нижню межу відтворення життєвих сил;

- злиденність - це рівень життя, який забезпечує мінімально прийнятні за біологічними критеріями товари та послуги, споживання яких може лише підтримувати життя людини [16].

Відповідно до Закону України № 2017-III «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» [17], складові соціальних стандартів поділяються на три групи: основні державні соціальні стандарти (прожитковий мінімум), державні соціальні гарантії (мінімальна заробітна плата та пенсія, розміри соціальних виплат) та соціальні нормативи і норми обслуговування (транспортні, медичні, послуги зв'язку тощо). Відповідно до Закону України [17], поняття «прожитковий мінімум» визначається як вартісна величина набору продуктів харчування, а також мінімального набору непродовольчих товарів та послуг, необхідних для збереження здоров'я та забезпечення нормального функціонування організму людини.

Для оцінки якості життя населення зазвичай використовують два підходи з різними цілями та завданнями. Перший підхід - оцінка якості життя для міжнародного порівняння з іншими країнами; другий підхід - оцінка якості життя населення на національному рівні для визначення урядом планів соціально-економічного розвитку [18].

Для оцінки соціального прогресу країн використовується загальна методологічна концепція стандартів та якості життя. Ця концепція виокремлює та оцінює дві складові соціального прогресу: рівень та якість життя. Згідно з концепцією, складові стандартів життя відображають економічні (переважно макроекономічні) та інші об'єктивні показники, тоді як складові якості життя відображають переважно соціологічні або суто соціальні показники (переважно суб'єктивні).

Отже, рівень та якість життя – це складні багатогранні поняття, які характеризують ступінь задоволення потреб людини та суспільства в матеріальних і духовних благах, а також умови життєдіяльності людей, їхню задоволеність ними та можливості самореалізації. Міжнародні та національні стандарти рівня та якості життя використовуються для оцінки суспільного прогресу, визначення пріоритетів державної політики та порівняння добробуту населення різних країн. Рівень життя в Україні визначається Законом «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» і

поділяється на три групи, тоді як якість життя оцінюється з використанням двох підходів. Загальна методологічна концепція стандартів та якості життя використовується для оцінки суспільного прогресу і включає розрізнення двох елементів: рівень життя базується на економічних (макроекономічних) та інших об'єктивних показниках, тоді як якість життя базується на соціологічних або суто соціальних показниках (здебільшого суб'єктивних).

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

2.1 Аналіз динаміки та структури доходів населення України

Дослідження динаміки та структури доходів населення України є актуальним завданням з кількох причин:

- вплив на рівень життя – доходи населення безпосередньо впливають на його рівень життя, можливість задоволення потреб, доступ до освіти, охорони здоров'я та інших благ;
- соціальна стабільність – нерівномірний розподіл доходів може призвести до соціальної напруги, нестабільності та конфліктів;
- економічний розвиток – доходи населення є одним з ключових факторів, що стимулюють економічне зростання;
- державна політика – формування та реалізація ефективної державної політики в соціальній та економічній сферах потребує ґрунтовного розуміння динаміки та структури доходів населення.

В табл. 2.1 наведено структуру наявного доходу домогосподарств в Україні. За даними табл. 2.1 можемо зробити висновки про те, що загальні доходи домогосподарств в Україні за 2018-2021 роки збільшилися на 44,6%, наявний дохід на одну особу за аналізований період зріс на 47,2%. Спостерігається зміна структури наявного доходу домогосподарств на користь збільшення частки заробітної плати, прибутку та змішаного доходу, а також зростання соціальних допомог та інших одержаних поточних трансфертів. 2020 та 2021 роки стали знаковими для української економіки через пандемію COVID-19 та її наслідки. Цей період супроводжувався складними викликами для багатьох людей, адже рівень зайнятості та доходи населення зазнали значних змін.

Таблиця 2.1

Структура наявного доходу домогосподарств в Україні за 2018 – 2021рр.,
млн. грн.

Показники	2018	2019	2020	2021
Доходи - усього	3 248 730	3 744 060	4 045 191	4 698 611
у тому числі				
заробітна плата	1 529 367	1 758 588	1 832 294	2 133 647
прибуток та змішаний дохід	572 065	678 217	740 334	893 594
дохід від власності, одержаний	91 164	117 003	104 986	107 195
соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти	1 056 134	1 190 252	1 367 577	1 564 175
у тому числі				
соціальні допомоги	465 776	558 537	651 792	695 062
соціальні трансферти в натурі	446 193	438 715	466 575	587 689
Заощадження (приріст)	31 547	-12 457	63 920	- 177 359
Наявний дохід	2 470 325	2 905 821	3 117 891	3 559 139
Наявний дохід на одну особу, грн.	58 442	69 140	74 688	86 016

Джерело: побудовано автором за даними [20; 21]

Графічне зображення динаміки та структури доходів населення України за джерелом отримання наведено на рис. 2.1.

Рис. 2.1 Динаміка та структура доходів населення України за джерелом отримання за 2020-2021 рр., %

Джерело: побудовано автором за даними [21]

За даними рис. 2.1 можемо зробити наступні висновки: найбільшу частку в структурі доходів населення складає заробітна плата, наступним за величиною є прибуток та змішаний дохід, що може свідчити про збільшення диференціації доходів серед населення. Третьою за величиною були соціальні допомоги та інші одержані поточні трансферти, що свідчить про зростання залежності населення від державних соціальних допомог.

Графічне зображення динаміки зміни обсягів наявного доходу та реального наявного доходу населення України наведено на рис. 2.2.

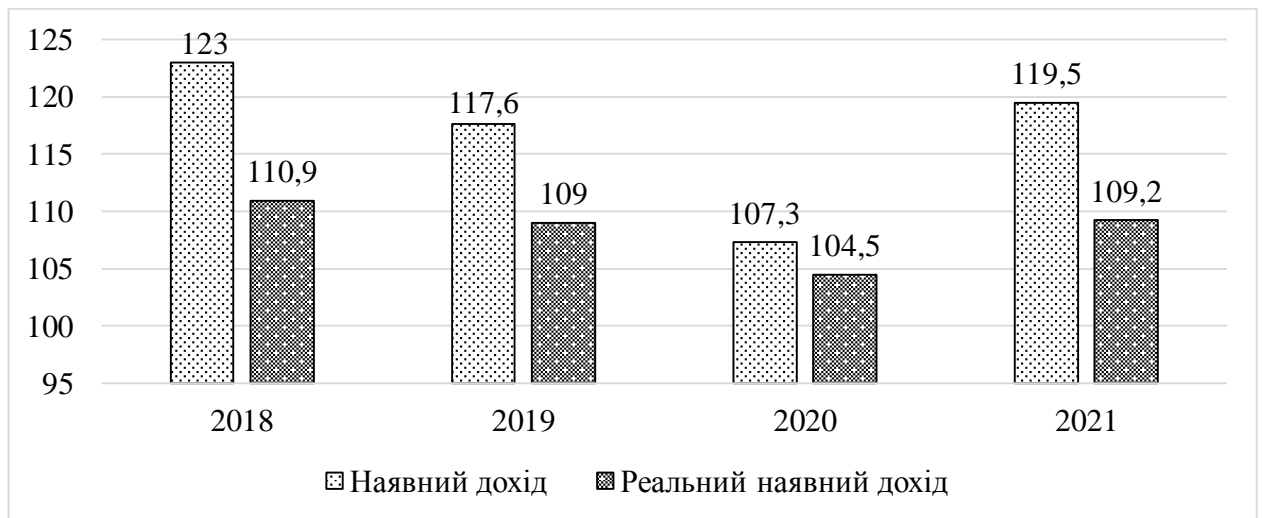

Рис. 2.2 Динаміка обсягів наявного доходу та реального наявного доходу населення в Україні у 2018 – 2021 рр. (у % до попереднього року)

Джерело: побудовано автором за даними [21]

За даними рис. 2.2 можемо зробити наступні висновки: у 2019 році наявний дохід скоротився на 4,4%, у 2020 році скоротився на 8,7%, у 2021 році зріс на 11,4%. Обсяги реального наявного доходу були наступними: у 2019 році скоротився на 1,7%, у 2020 році скоротився на 4,1%, у 2021 році зріс на 4,5%.

Так як нами раніше визначено, що основною частиною доходів населення є заробітна плата, вважаємо за необхідне порівняти розмір мінімальної заробітної плати, розмір прожиткового мінімуму, який береться за

основу у понад 150 видах соціальних виплат, штрафів, грошових стягнень за кримінальні та адміністративні порушення [22].

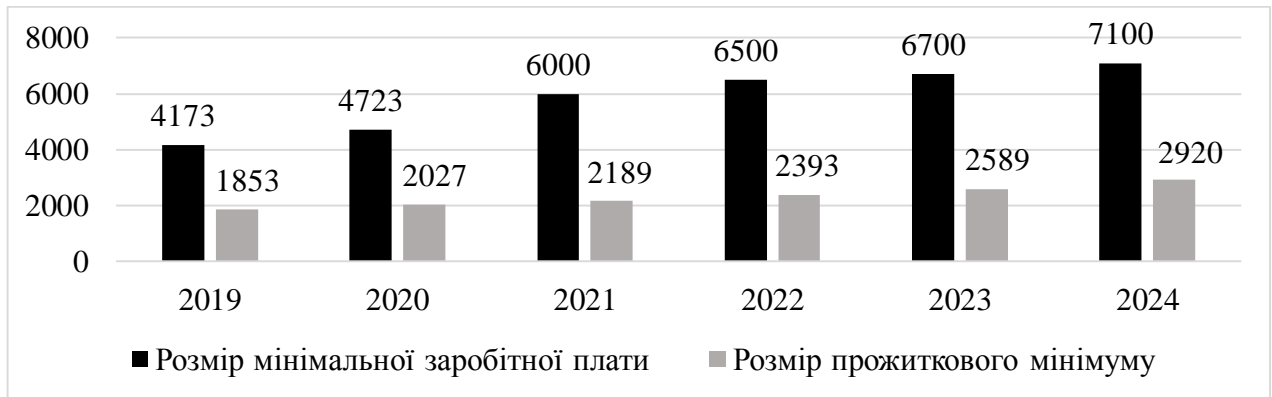

Рис. 2.3 Динаміка розмірів мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму (на початок року) за 2019-2024 рр., грн.

Джерело: побудовано автором за даними [23; 24]

За даними рис. 2.3 можемо зробити висновок про те, що розмір мінімальної заробітної плати та розмір прожиткового мінімуму зростали протягом аналізованого періоду, проте це зростання було незначним і не відповідало реальним потребам населення. В табл. 2.2 наведено розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів.

Таблиця 2.2

Розподіл населення за рівнем середньодушових еквівалентних грошових доходів за 2020-2021 рр., грн., %

Розподіл населення (%) за рівнем середньодушових еквівалентних загальних доходів у місяць, грн.	2020	2021
до 3 000,0	12,5	6,9
3 000,1 – 4 000,0	19,7	14,2
4 000,1 – 5 000,0	21,7	16,6
5 000,1 – 6 000,0	15,4	16,5
6 000,1 – 7 000,0	9,5	12,3
7 000,1 – 8 000,0	7,5	10,0
8 000,1 – 9 000,0	4,4	6,8
9 000,1 – 10 000,0	2,5	5,8
10 000,1 – 11 000,0	2,2	3,3
11 000,1 – 12 000,0	1,6	2,1
понад 12 000,0	3,0	5,5

Джерело: побудовано автором за даними [25]

За даними табл. 2.2 можемо зробити висновок про те, що рівень життя населення у 2021 році зріс порівняно з 2020 роком. Так, відсоток населення, що отримує середньодушові еквівалентні доходи до 3000,0 скоротився на 81,1%, 3000,1 – 4000,0 скоротився на 38,7%, 4000,1 – 5000, 0 скоротився на 30,7%, 5000,1 – 6000,0 зріс на 6,7%, 6000,1 – 7000,0 зріс на 22,8%, 7000,1 – 8000,0 зріс на 25%, 8000,1 – 9000,0 зріс на 35,3%, 9000,1 – 10000,0 зріс на 56,9%, 10000,1 – 11000,0 зріс на 33,3%, 11000,1 – 12000,0 зріс на 23,8%, понад 12000,0 зріс на 45,5%. Більшість населення України мало середньодушовий еквівалентний грошовий дохід до 8000 грн. на місяць.

2.2 Проблеми та виклики, що впливають на рівень та якість життя населення

Рівень та якість життя населення залежать від багатьох факторів, які можуть бути взаємопов'язаними і складними. Основні проблеми та виклики, що впливають на ці показники, можна розділити на кілька категорій:

- економічні фактори. Високий рівень безробіття та нестабільна зайнятість знижують рівень доходів населення, що безпосередньо впливає на якість життя; зростання цін на основні товари та послуги зменшує купівельну спроможність населення; великий розрив між доходами багатих і бідних може призвести до соціальної напруженості і зниження загальної якості життя;

- соціальні фактори. Доступ до якісної освіти впливає на можливості працевлаштування та кар'єрного зростання; доступність та якість медичних послуг впливають на тривалість та якість життя; наявність або відсутність соціальних програм та допомоги для вразливих категорій населення.

- інфраструктурні фактори. Наявність доступного та якісного житла є важливим аспектом для забезпечення достойного рівня життя; доступність та якість водопостачання, електропостачання та інших комунальних послуг є критичними для щоденного життя. На рис. 2.4 наведено динаміку змін рівня безробіття за методологією МОП.

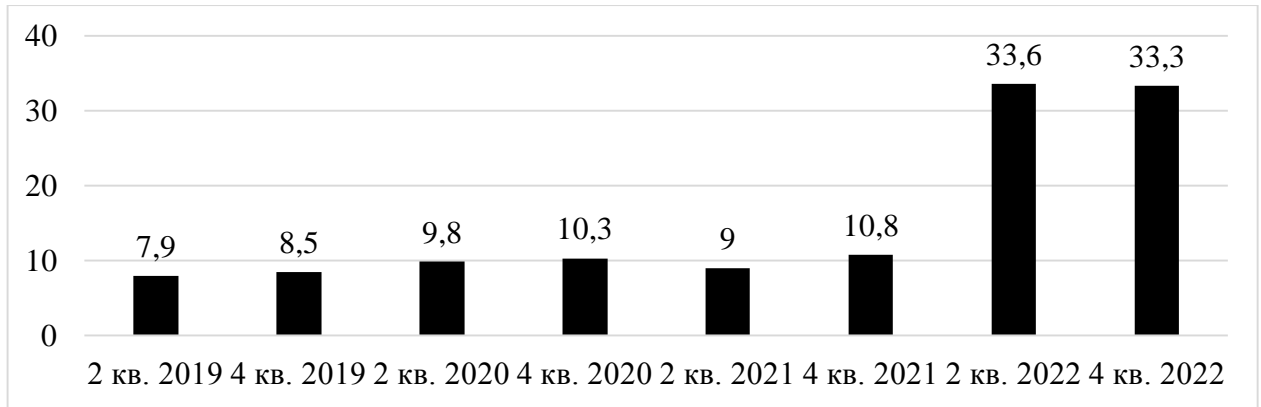

Рис. 2.4 Динаміка змін рівня безробіття за методологією МОП, %

Джерело: побудовано автором за даними [26; 27]

За даними, рис. 2.4 можемо зробити висновок про те, що найбільше зростання рівня безробіття спостерігалось у 2 кварталі 2022 року, що спричинене війною в Україні, котра призвела до руйнування економіки та масового від'їзду людей за кордон. В табл. 2.3 проаналізуємо кількість внутрішньо переміщених осіб, які мають статус безробітних.

Таблиця 2.3

Кількість внутрішньо переміщених осіб, які мають статус безробітних на 1 січня за 2022-2024 рр., за віковими групами, осіб

Показники	2022	2023	2024
Кількість внутрішньо переміщених осіб, які мають статус безробітного, осіб	48 454	127 439	131 486
У тому числі за віковими групами			
15-24 роки	2 588	9 223	8 034
25-29 років	4 855	11 369	10 288
30-39 років	13 807	38 181	36 252
40-49 років	12 418	32 376	34 982
50-59 років	9 911	26 615	28 930
60 років і старші	4 792	9 415	12 787

Джерело: побудовано автором за даними [39]

Таким чином, за даними табл. 2.3 можемо зробити наступні висновки: з початку повномасштабної війни чисельність внутрішньо переміщених осіб, які мають статус безробітного зросла на 63,1%. Чисельність внутрішньо переміщених осіб за віковими групами за 2020 – 2024 рр. змінювалась наступним чином: 15-24 роки – зросла на 67,8%, 25-29 років – зросла на 52,8%, 30-39 років – зросла на 61,9%, 40-49 років – зросла на 64,5%, 50-59 років – зросла на 65,7%, 60 років і старші – 62,5%. В табл. 2.4 наведено індекс інфляції.

Таблиця 2.4

Індекс інфляції в Україні за 2019-2023 рр., %

Період	2019	2020	2021	2022	2023
січень	101,0	100,2	101,3	101,3	100,8
лютий	100,5	99,7	101,0	101,6	100,7
березень	100,9	100,8	101,7	104,5	101,5
квітень	101,0	100,8	100,7	103,1	100,2
травень	100,7	100,3	101,3	102,7	100,5
червень	99,5	100,2	100,2	103,1	100,8
липень	99,4	99,4	100,1	100,7	99,4
серпень	99,7	99,8	99,8	101,1	98,6
вересень	100,7	100,5	101,2	101,9	100,5
жовтень	100,7	101,0	100,9	102,5	100,8
листопад	100,1	101,3	100,8	100,7	100,5
грудень	99,8	100,9	100,6	100,7	100,7
За рік	104,1	105,0	110,0	126,6	105,1

Джерело: побудовано автором за даними [28]

За даними табл. 2.4 можемо зробити наступні висновки: за аналізований період індекс інфляції зріс на 5,1%. Найбільше зростання спостерігалось у 2022 році – за цей рік індекс інфляції зріс на 26,6%, що пов'язано з початком повномасштабної війни росії проти України, яка призвела до різкого зростання цін на енергоносії, продукти харчування та інші товари та послуги.

Доступність медичної допомоги в Україні є ключовим фактором, що гарантує особистий, суспільний та економічний розвиток в сучасному світі. Історично, безоплатність медичних послуг в Україні була її головною перевагою. Ця система мала б давати вільний доступ до медичної допомоги

всім верствам населення, особливо вразливим [30]. Так як, охорона здоров'я впливає на рівень та якість життя населення вважаємо за необхідне розглянути динаміку та структуру витрат на охорону здоров'я у загальній сумі видатків Державного бюджету України, що наведено на рис. 2.5.

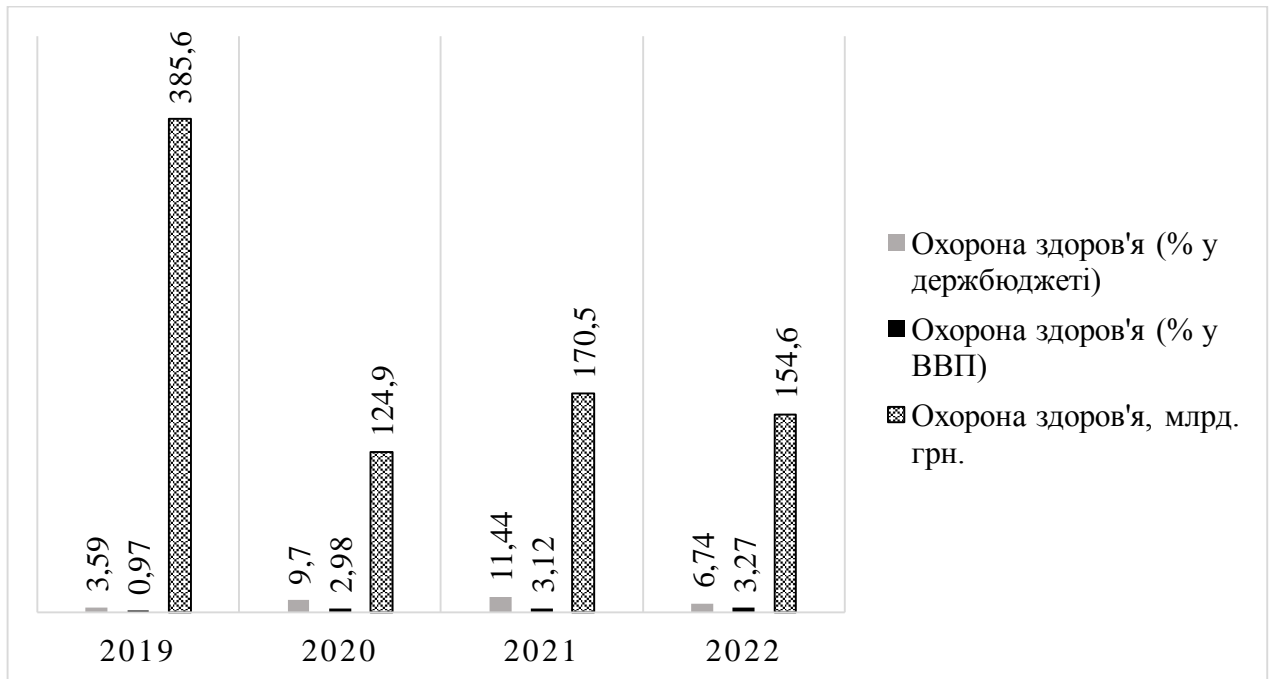

Рис. 2.5 Витрати на охорону здоров'я у структурі видатків Державного бюджету України (за функціональною класифікацією) та у ВВП, за 2019-2022 рр.

Джерело: побудовано автором за даними [29; 30]

За даними рис. 2.5 можемо зробити наступні висновки: витрати на охорону здоров'я в Україні протягом 2019-2022 років значно зросли, це зростання було пов'язано з пандемією COVID-19 та повномасштабною війною в Україні. Таким чином, за аналізований період відсоток у Державному бюджеті, що витрачається на охорону здоров'я зріс на 87,7%, відсоток у ВВП зріс на 237,1%, фінансування охорони здоров'я у млрд. грн. скоротилось на 59,9%. Зростання витрат на охорону здоров'я свідчить про те, що держава приділяє цій сфері все більше уваги.

Якісна освіта відіграє ключову роль у покращенні рівня та якості життя населення. Це відбувається завдяки декільком аспектам:

- економічний вплив: люди з вищою освітою, як правило, мають кращі навички та знання, що робить їх більш конкурентоспроможними на ринку праці; освічений народ стимулює економічне зростання за рахунок інновацій, підприємництва та продуктивності; доступ до освіти може допомогти людям вирватися з кола бідності, надаючи їм можливість отримати роботу з кращою оплатою;

- соціальний вплив: дослідження показують, що між рівнем освіти та рівнем злочинності існує чіткий зв'язок – люди з вищою освітою рідше скоюють злочини або стають їх жертвами; освічені люди, як правило, ведуть більш здоровий спосіб життя, харчуються краще, частіше займаються спортом та дотримуються рекомендацій лікарів; освічені громадяни більш схильні до участі в політичному житті, критично мислити та обирати лідерів, які діють в їхніх інтересах;

- особистий вплив: освіта дає людям можливість реалізувати свій потенціал, розвинути свої таланти та досягти своїх цілей; освіта може допомогти людям покращити своє життя в багатьох аспектах, таких як здоров'я, стосунки, робота та дозвілля.

Звичайно, вплив освіти на життя людей не обмежується лише цими факторами. Якісна освіта робить людей більш свідомими, активними та відповідальними громадянами, які сприяють кращому життю для всіх у суспільстві.

Так як раніше було визначено, що доступ до якісної освіти впливає на можливості працевлаштування та кар'єрний ріст, вважаємо за необхідне проаналізувати чисельність закладів фахової передвищої освіти та вищої освіти в табл. 2.5. За даними табл. 2.5 можемо зробити наступні висновки: за аналізований період кількість закладів фахової передвищої освіти зросла на 119,4%, чисельність студентів у них зросла на 82,2%, кількість прийнятих осіб на навчання зросла на 75,3% та кількість випущених осіб зросла на 64,8%. За той же період кількість закладів вищої освіти скоротилась на 32,6%, чисельність студентів у них скоротилась на 7,7%, кількість прийнятих осіб на

навчання скоротилась на 11,5%, кількість випущених осіб скоротилась на 29,7%.

Таблиця 2.5

Чисельність закладів фахової передвищої освіти та вищої освіти за 2020-2023 рр. (на початок навчального року)

Показники	Заклади фахової передвищої освіти по навчальним рокам			Заклади вищої освіти по навчальним рокам		
	2020/21	2021/22	2022/23	2020/21	2021/22	2022/23
Кількість закладів, од	129	248	283	515	386	347
У них студентів, тис.	165,6	282,3	301,8	1 141,9	1 046,7	1 053,8
Кількість осіб, прийнятих на навчання, тис.	53,4	99,1	93,6	277,1	239,2	245,1
Кількість осіб, випущених із закладів освіти (на кінець року), тис.	47,3	75,4	77,7	385,7	261,8	273,2

Джерело: побудовано за даними [25]

Внаслідок повномасштабної агресії росії Україна зіткнулася з житловою кризою безпрецедентного масштабу. Бойові дії, що розгорнулися на значній території країни, призвели до масових руйнувань житлового фонду, особливо у східних та південних областях. За оцінками, понад 350 тисяч будівель (житлових, освітніх, медичних, спортивних) були зруйновані, мільйони квадратних метрів житлової площі стали непридатними для життя. Значних руйнувань зазнали також транспортна інфраструктура: тисячі кілометрів доріг, залізничних колій, аеропорти, порти. Частина пошкоджених об'єктів може бути відновлена, але значна кількість зруйнована вщент. Житлова криза має гострий характер, адже мільйони людей змушені були покинути свої домівки. Відновлення зруйнованого житла та інфраструктури потребуватиме значних зусиль та ресурсів, як з боку української влади, так і міжнародної спільноти [30].

Остаточний масштаб руйнувань житлового фонду внаслідок війни можна буде визначити лише після її завершення. Проте вже зараз очевидно, що наслідки для житлового фонду країни є суттєвими та довгостроковими. Руйнування мають нерівномірний характер: частина будівель пошкоджена, інші ж повністю зруйновані. Станом на кінець жовтня 2023 року, внаслідок повномасштабної війни в Україні зруйновано майже 160 тисяч будівель та споруд, з яких близько 20 тисяч - це багатоповерхівки [31]. На рис. 2.6 наведено видатки Державного бюджету України на житлово-комунальне господарство.

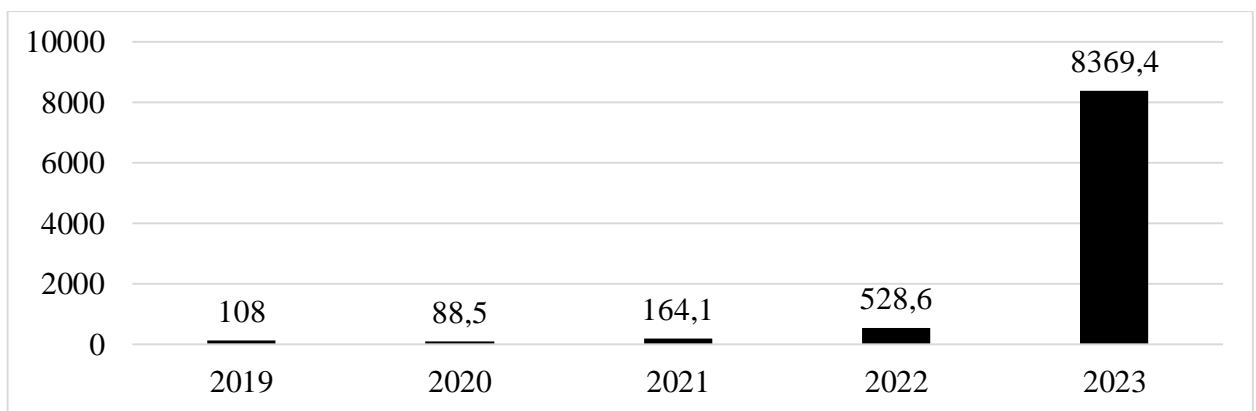

Рис. 2.6 Видатки Державного бюджету України на житлово-комунальне господарство за 2019-2023 рр., млн. грн.

Джерело: побудовано автором за даними [32-36]

За даними, наведеними на рис. 2.6, можемо зробити висновок про те, що видатки Державного бюджету України на житлово-комунальне господарство у 2019-2021 рр. були незначними, у 2022-2023 рр. видатки на житлово-комунальне господарство зросли через початок повномасштабної війни, внаслідок якої було зруйновано значну кількість житлово-комунального господарства, що потребує значних коштів на відновлення.

Отже, рівень та якість життя населення України суттєво погіршились з початком повномасштабної війни росії проти України у 2022 році. Війна в Україні значно підвищила рівень безробіття, особливо серед внутрішньо переміщених осіб. Кількість безробітних серед них зросла на 63,1% за 2022-

2024 рр. Індекс інфляції зріс на 5,1% за період 2019-2023 рр., з найбільшим зростанням у 2022 році (на 26,6%) через військові дії, що призвели до підвищення цін на енергоносії та інші товари і послуги. Зростання цін та нерівність доходів знизили купівельну спроможність населення України. Кількість закладів фахової передвищої освіти зросла на 119,4%, тоді як закладів вищої освіти скоротилася на 32,6%, освіта є ключовим аспектом для покращення можливостей працевлаштування та кар'єрного зростання. Витрати на охорону здоров'я в державному бюджеті зросли на 87,7%, що свідчить про пріоритетність цієї сфери під час пандемії COVID-19 та війни. Для покращення ситуації необхідні значні зусилля з боку держави та міжнародної спільноти. Війна має довготривалі негативні наслідки на економіку, соціальну сферу та інфраструктуру, що потребує комплексного підходу для відновлення та покращення рівня життя населення.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ТА ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

3.1 Державна політика щодо підвищення рівня та якості життя

Підвищення рівня та якості життя населення є одним із пріоритетних завдань державної політики України. Це питання комплексне і потребує системного підходу, який охоплює різні сфери життя суспільства. Основними напрямками державної політики у сфері підвищення рівня та якості життя населення є:

- економічний розвиток;
- соціальна політика;
- правова база.

Розглянемо напрями державної політики щодо підвищення рівня та якості життя населення детальніше. Якість життя та рівень розвитку людей є одними з головних показників економічного розвитку країни. В Україні рівень розвитку традиційно оцінюється за рівнем валового національного доходу на душу населення. За останні роки цей показник в Україні мав наступні значення: 2019 р. - 94 590 грн.; 2020 р. - 100 432 грн.; 2021 р. - 131 907 грн.; 2022 р. - 126 152,3 грн [37]. Хоча ВВП на душу населення зростає, воно не дає повної картини економічного розвитку, важливо також аналізувати нерівномірність розподілу доходів, адже вона може мати негативні наслідки, такі як: зростання бідності – у 2022 році 24,2% населення України жило за межею бідності [38]; збільшення соціальних виплат і субсидій – їх частка в бюджеті зростає, але вони не завжди використовуються ефективно (отримання пільг заможними, неефективність розпорядників коштів); скорочення середнього класу – в Україні він становить менше 5%, тоді як у США - 28%. Це призводить до руйнування людського капіталу та соціальної напруги в суспільстві. Зменшення доходів населення за останні роки викликано низкою

факторів, серед яких: військовий конфлікт, корупція, збільшення кількості внутрішньо переміщених осіб, високий рівень інфляції.

Різні країни світу мають свій унікальний досвід економічного розвитку, який може бути цінним джерелом знань для України. Ось декілька прикладів:

- Сінгапур: прив'язка оплати праці держслужбовців до середньої заробітної плати в приватному секторі; контрольована щорічна звітність державних посадовців про їх активи; ліквідація зайвих адміністративних бар'єрів та спрощення бюрократичних процедур; суворий нагляд за дотриманням високих етичних стандартів;

- Великобританія та Італія: висока роль громадської думки;

- Німеччина: законодавче опрацювання фінансової злочинності; створення реєстру корумпованих фірм, які не мають права виконувати будь-які державні замовлення.

- Японія: кадрова політика і забезпечення громадських свобод; велика увага етичній поведінці політиків; обмеження ділової активності колишніх державних посадовців.

- Південна Корея: впровадження системи, яка виключає особисті контакти громадян із державними службовцями [39].

Економічний розвиток визначається:

- зміною панівних соціальних норм у суспільстві;

- створенням умов для громадянського неприйняття інформаційної асиметрії (просвітницька діяльність);

- доступом громадськості до процесів боротьби з порушеннями законодавства (громадський контроль за прийняттям рішень органами влади, вплив на кадрову політику);

- поширенням електронних платіжних систем (зниження ризиків);

- співпрацею державного та недержавного секторів у питаннях економічного розвитку;

- справедливістю системи оподаткування [39].

Конституція України чітко визначає, що Україна є соціальною державою. Це означає, що держава має не лише гарантувати права та свободи своїх громадян, але й активно діяти для покращення їхнього життя. Становлення та розвиток соціальної держави в Україні ґрунтуються на наступних пріоритетах: гарантування конституційних прав і свобод людини та громадянина (рівний доступ до освіти та охорони здоров'я, свобода слова та свобода зібрань, право на працю та соціальний захист, право на житло); розвиток громадянського суспільства (підтримка та стимулювання розвитку громадських організацій, забезпечення прозорості та підзвітності влади, залучення громадян до процесів прийняття рішень); зміцнення політичної і соціальної стабільності (забезпечення верховенства права, боротьба з корупцією, захист прав меншин); створення конкурентоспроможної, соціально орієнтованої ринкової економіки (стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу, створення нових робочих місць, зниження рівня бідності); забезпечення постійно зростаючого рівня життя й добробуту населення (підвищення мінімальної заробітної плати, індексація соціальних виплат); розвиток духовності, моральних засад, інтелектуального потенціалу українського народу (підтримка культури та мистецтва, розвиток освіти та науки); зміцнення фізичного здоров'я нації (забезпечення доступності та якості медичних послуг, пропаганда здорового способу життя); створення умов для розширеного відтворення населення (підтримка сім'ї та материнства, забезпечення доступності житла) [40].

Втілення в життя пріоритетів соціальної держави України неможливе без чіткої та зваженої соціальної політики. Напрямки державної соціальної політики мають ґрунтуватися на конституційних засадах соціальної держави та відповідати актуальним потребам суспільства. Визначення пріоритетів соціальної політики залежить від низки факторів – політичний та економічний стан країни; нагальні соціальні проблеми, які потребують першочергового вирішення; доступні ресурси для реалізації соціальних програм; очікування та потреби громадян. Напрямки державної соціальної політики мають більш

стабільний характер, адже вони визначаються галузями, що складають соціальну сферу та кожна з цих галузей має свої цілі, завдання та інструменти. Ефективна соціальна політика має максимально узгоджувати інтереси та потреби різних соціальних груп, забезпечувати справедливий розподіл ресурсів та сприяти сталому розвитку суспільства.

Складні політичні та економічні реалії України диктують нові пріоритети державної соціальної політики. Соціальна криза, спричинена війною, вимагає рішучих дій, які ґрунтуються на чітко вибудованій стратегії. Ця стратегія має бути зрозумілою та доступною для населення, спрямованою на підтримку громадян, здатною відновити довіру до влади, націленою на покращення добробуту та соціальної рівності [41].

В Україні соціальна політика охоплює широкий спектр напрямків, спрямованих на покращення життя громадян та стимулювання розвитку суспільства. Їх можна узагальнити так:

- розподіл та перерозподіл суспільного продукту. Формування доходів населення – встановлення мінімальної заробітної плати, стимулювання праці, регулювання ціноутворення; оподаткування – податкові ставки, пільги, спрямованість на вирівнювання доходів; соціальні виплати – пенсії, допомога, стипендії, індексація доходів; боротьба з тіньовою економікою – контроль за доходами, детінізація;

- демографічна політика. Підтримка материнства та дитинства – виплати, пільги, доступ до освіти та охорони здоров'я; стимулювання народжуваності – програми сімейної підтримки, зниження податків, розширення доступу до послуг для дітей; регулювання міграції: контроль за кордонами, інтеграція мігрантів, стимулювання повернення співвітчизників;

- зайнятість та охорона праці. Створення нових робочих місць – підтримка підприємництва, розвиток інфраструктури, професійна перепідготовка; захист прав працівників – дотримання норм праці, безпечні умови роботи, свобода об'єднання в профспілки; соціальне страхування –

допомога по безробіттю, у зв'язку з хворобою, травмою, втратою працездатності;

- соціальне забезпечення та страхування. Пенсійне забезпечення – виплата пенсій, індексація, накопичувальні пенсійні системи; медичне забезпечення – доступ до якісної та доступної медицини, страхування здоров'я; соціальна допомога – адресна підтримка нужденних, людей з інвалідністю, багатодітних сімей; боротьба з бідністю – встановлення мінімальних соціальних стандартів, допомога в працевлаштуванні;

- гармонізація соціально-економічних інтересів. Гендерна політика – забезпечення рівних прав та можливостей для чоловіків та жінок; молодіжна політика – підтримка молоді, стимулювання освіти та працевлаштування; житлова політика – доступне житло, іпотечні програми, соціальне житло; розвиток села – інфраструктура, робочі місця, соціальні послуги; гуманітарна політика – допомога людям, які постраждали від стихійних лих, війн, конфліктів [42].

Згідно з досвідом розвинених країн, проведення активної та системної соціальної політики є невід'ємним фактором інноваційного розвитку, збільшення суспільного та індивідуального багатства, а також загального розвитку суспільства. Така політика виводить систему соціального захисту з рамки простого акту гуманності, перетворюючи її на потужний стимул для праці та рушій економічного зростання. Ключовими напрямками соціальної політики, що сприяють цьому, є: забезпечення соціальної справедливості та рівності можливостей, підтримка вразливих верств населення, стимулювання економічного зростання та створення нових робочих місць, покращення рівня життя та добробуту людей [43]. Саме активна соціальна політика, що ґрунтується на системному підході та чітко визначених цілях, стає рушійною силою розвитку країни.

На жаль, в Україні, на відміну від багатьох розвинених країн, питання самозбереження здоров'я зайнятого населення не отримує належної уваги, а часом і повністю ігнорується. Одна з ключових причин цієї проблеми полягає

у фрагментарності та нечіткості законодавчої бази. Існуючі нормативні акти, що стосуються самозбереження здоров'я та здорового способу життя, не завжди чітко визначені та не забезпечують системного підходу до вирішення проблеми, багато з них не виконуються належним чином, що робить їх неефективними інструментами для покращення здоров'я людей. Зважаючи на те, що понад 50% факторів, які впливають на здоров'я людини, залежать від її способу життя, дослідження світового досвіду в цій сфері стає вкрай важливим.

Канада, як одна з розвинених країн світу, має значний досвід у реалізації політики, спрямованої на формування здорового способу життя населення, її підхід ґрунтується на низці ключових принципів, які можуть бути цінними для України. Принцип універсальності проголошує те, що кожен громадянин, який є резидентом провінції, незалежно від віку, стану здоров'я, наявності роботи та доходу, має бути застрахованим в системі охорони здоров'я та отримувати всі необхідні послуги, що робить доступ до медичної допомоги доступним для всіх і стимулює людей піклуватися про своє здоров'я. За принципом доступності система охорони здоров'я не повинна бути обмежена фінансовими бар'єрами, лікарі та лікарні не мають права отримувати з пацієнтів кошти за надану необхідну допомогу. Таким чином, принцип доступності забезпечує рівний доступ до медичних послуг для всіх громадян, незалежно від їхнього фінансового становища. Децентралізація забезпечує наступне: програми з реалізації різних аспектів здорового способу життя розробляються та впроваджуються не лише на федеральному рівні, але й на рівні провінцій, муніципалітетів та окремих громад, що дозволяє враховувати специфічні потреби та особливості різних регіонів та збільшує ефективність реалізації політики [44].

Великобританія має свою "Хартію пропаганди здорового способу життя" (1998 р.), яка чітко окреслює пріоритети для самозбереження здоров'я британців. Ці пріоритети можна узагальнити як: справедливість – боротьба з дискримінацією та нерівністю, як у соціальному, так і економічному планах,

між багатими та бідними; залучення – залучення маргіналізованих груп та людей з девіантною поведінкою до якісної освіти, що є ключем до кращої роботи; розвиток соціального капіталу – створення міцної мережі суспільних зв'язків та залучення всіх членів суспільства до її структури; заповзятливість – формування у людей культури самозбереження здоров'я та просування її серед інших, використовуючи різні методи; інфраструктура – створення місцевих центрів здорового способу життя та забезпечення легкого доступу до них для всіх жителів. Для України важливо розробити подібні програми, спрямовані на зменшення нерівності серед громадян та відновлення принципів "справедливості", зокрема, щодо доступу до доступної медичної допомоги. Це, безсумнівно, призведе до підвищення рівня та якості життя населення [44].

Після вступу Чехії до Європейського Союзу уряд країни запровадив "Програму «Здоров'я-21». Ця програма ґрунтується на принципі "здоров'я для всіх" і має на меті підвищення рівня та якості життя населення та збільшення мотивації чехів до самозбереження здоров'я. До ключових напрямків програми належать стимулювання рухової активності, зменшення тютюнопаління, скорочення вживання алкогольних напоїв [44].

Аналіз досвіду країн, що наведені вище, чітко демонструє, що правова база відіграє суттєву роль у формуванні здорового способу життя. Це слугує основою для механізму самозбереження здоров'я працездатного населення України. Окрім цього, активна державна політика розвинених країн стимулює громадян до дбайливого ставлення до власного здоров'я, що досягається за допомогою реалізації механізму медичного страхування; заходів, спрямованих на зменшення рівня диференціації населення за соціальним та економічним статусом; інфраструктурних проєктів. Враховуючи європейський досвід децентралізації, Україна поступово переймає його за основу, що потребує активної участі громадськості, громад та окремих громадян у цій сфері.

3.2 Боротьба з тіньовою економікою та легалізація доходів як стратегія підвищення рівня та якості життя населення

Тіньова економіка є серйозною проблемою для багатьох країн, включаючи Україну. Вона призводить до втрат бюджетних надходжень, несправедливості в податковій системі, погіршення умов праці та зниження якості життя населення. Боротися з тіньовою економікою та легалізувати доходи необхідно для забезпечення сталого економічного розвитку та покращення добробуту громадян.

Тіньова економіка в Україні сягає значних розмірів, суттєво впливаючи на розподіл та перерозподіл доходів населення. Значна частина українців отримує прибуток, приховуючи його від держави, що призводить до нехтування законодавством та юридичними нормами. Аналіз тіньових процесів та їх обсягів необхідний для розуміння наслідків тіньової економіки.

З метою подолання тіньової економіки слід вжити таких заходів: заборонити безконтрольне кредитування та отримання кредитів, відчуження майна та прийняття зобов'язань неплатоспроможними юридичними та фізичними особами; для захисту прав споживачів необхідно стимулювати вітчизняних виробників до випуску якісної продукції шляхом забезпечення належних санітарних умов, оснащення сучасним обладнанням, надання сировини високої якості.

Для стимулювання легалізації трудових відносин в Україні та покращення захисту прав працівників, пропонується впровадити дієву систему покарання за неофіційне працевлаштування. Вжиття таких заходів, окрім детінізації економіки, матиме ряд позитивних наслідків, наприклад, сприятиме формуванню прозорого та справедливого ринкового середовища, стимулюватиме розвиток економіки за рахунок зростання податкових надходжень, забезпечить легалізацію капіталу та його активне залучення до інвестицій, покладе початок демократизації економіки та суспільства загалом, дозволить удосконалити систему регулювання доходів населення, роблячи її

більш справедливою та прозорою. Важливо зазначити, що система покарань за неофіційне працевлаштування повинна бути об'єктивною та неупередженою, пропорційною до скоєного правопорушення, справедливою як для роботодавців, так і для працівників.

Зменшення податкового тиску пропонується як один із методів детінізації економіки, адже саме високі податки, на думку авторів, обумовлюють низьку платіжну дисципліну, нестабільність та недосконалість податкового законодавства, а також правову незахищеність платників податків. Серед запропонованих кроків: зменшення оподаткування фонду оплати праці, що стимулюватиме роботодавців виводити зарплати з "тіні" та зробить працю більш вигідною для людей, стимулюючи їх до офіційного працевлаштування; економічне заохочення прозорості заробітної плати шляхом запровадження механізмів обов'язкового страхування найманих працівників, що гарантуватиме їм соціальний захист у разі втрати працездатності або безробіття, роблячи офіційну роботу більш привабливою; створення умов, не вигідних для тіньової зайнятості – зробити не вигідним для українців приховування доходів та отримання "сірої" зарплати, що може бути досягнуто шляхом зменшення податків на офіційну зарплату та введенням жорстких санкцій за невиконання податкового законодавства; стимулювання безготівкового обігу коштів – запровадити податкові пільги для громадян, які отримують доходи на банківський рахунок і не знімають їх готівкою, що "відсмоктуватиме" гроші з тіньового обігу, адже людям буде вигідніше отримувати "білу" зарплату на рахунок, щоб потім отримувати податкові пільги [46, с. 228].

Існуюча система державного регулювання доходів громадян в Україні потребує вдосконалення. Її оновлення має слугувати меті забезпечення стійкого зростання рівня життя та створення сприятливих умов для людського розвитку. Додаток А описує логічну модель удосконалення механізму державного регулювання доходів населення [45].

Сучасна державна політика регулювання доходів повинна ґрунтуватися на принципах, які сприяють як ефективному розвитку ринкової економіки, так і соціальному прогресу. Ці принципи можна окреслити наступним чином:

- поєднання ринкового та державного регулювання доходів: забезпечення ефективного функціонування ринкового механізму формування трудових і підприємницьких доходів. Це означає, що держава не повинна втручатися в процес ціноутворення на ринку праці та товарів, адже саме вільна конкуренція стимулює економічне зростання та підвищення добробуту;

- доповнення ринкового механізму державним регулюванням, що може включати в себе встановлення мінімального рівня заробітної плати, прогресивне оподаткування, соціальні виплати для малозабезпечених верств населення, підтримку розвитку малого та середнього бізнесу;

- відповідність рівня наявних доходів вартості життя: забезпечення достатності доходів для задоволення основних потреб населення, що означає, що кожна людина повинна мати можливість отримувати дохід, достатній для придбання їжі, одягу, житла та інших необхідних товарів та послуг. Регулярне коригування мінімального рівня заробітної плати та інших соціальних виплат відповідно до рівня інфляції;

- людський розвиток: достатність доходів для забезпечення фізичного, інтелектуального та духовного розвитку людини. Це означає, що люди повинні мати можливість отримувати освіту, медичні послуги та інші блага, необхідні для саморозвитку та самореалізації. Інвестування в розвиток людського капіталу через державні програми освіти, охорони здоров'я та культури;

- соціальна справедливість: недопущення надмірної диференціації доходів. Це означає, що держава повинна вживати заходів для зменшення розриву між доходами найбагатших і найбідніших верств населення. Забезпечення більш рівномірного розподілу доходів між усіма верствами населення, що може бути досягнуто шляхом прогресивного оподаткування, соціальних виплат та інших інструментів державного регулювання.

Впровадження цих принципів у державну політику регулювання доходів дозволить створити більш справедливе та процвітаюче суспільство [45].

В Україні відсутня чітко окреслена довгострокова державна політика щодо доходів населення. Це суттєво ускладнює досягнення таких цілей, як підвищення рівня та якості життя населення, створення та розвиток стійкого середнього класу. Наразі нормативною базою державної політики у цій сфері слугують Основні напрями політики щодо грошових доходів населення України [47] та Стратегія подолання бідності [48]. Їх розробка велась в інших соціально-економічних умовах, тому вони не відповідають сучасним потребам людського розвитку України та її прагненням до євроінтеграції. З огляду на це, для України назріла гостра потреба в ґрунтовному обґрунтуванні основних засад державної політики доходів на середньострокову та довгострокову перспективу.

Здійснити дійсно ефективну державну політику доходів можливо лише за умови досягнення трьох ключових цілей:

- розвиток національного виробництва та збільшення ВВП – стимулювання вітчизняного виробництва, збільшення експорту української продукції на світовий ринок;
- зростання продуктивності праці та підвищення ефективності економіки – впровадження нових технологій та інновацій; підвищення кваліфікації робочої сили; створення сприятливого бізнес-клімату;
- збільшення доходів держави та їх раціональне використання – розширення податкової бази; ефективне використання бюджетних коштів; інвестування у людський капітал [45].

В умовах економічної кризи особливо важливою стає роль державної політики доходів. Її головна мета - недопущення значного скорочення реальних доходів громадян, з акцентом на підтримку гранично допустимого рівня доходів для найбільш вразливих верств населення. Основні пріоритети державної політики в цій сфері: забезпечення зайнятості та створення умов для отримання трудових доходів працездатним громадянам, підвищення рівня

захисту доходів населення, підтримка доходів малозабезпечених верств населення.

З метою глибокого розуміння процесу детінізації та його впровадження в Україні, яка також активно проводить реформи власної економіки, стає критично важливим дослідити досвід інших країн світу. Це дозволить нам виокремити як позитивні, так і негативні аспекти детінізації, а також методи та інструменти, які використовувалися в різних державах для досягнення успіху.

Згідно з дослідженнями, країни Європи можна поділити на декілька груп за рівнем тіньової економіки: високий рівень тіньової економіки спостерігається в Україні, Молдові, Білорусі та Росії, середній рівень тіньової економіки спостерігається у Албанії, Болгарії, Греції, Румунії, Кіпрі, Іспанії, Мальті, Естонії, Туреччині, Бельгії, Португалії, Угорщині, Хорватії, Словенії, Італії, Латвії, Литві, Польщі, низький рівень тіньової економіки спостерігається у Австрії, Великобританії, Німеччині, Словаччині, Швейцарії, Люксембурзі, Нідерландах, Норвегії, Данії, Франції, Ісландії, Фінляндії, Ірландії. Лідерами за тіньовою економікою у 2022 році були наступні країни: Болгарія (33,10%), Хорватія (29,7%), Румунія (29%), Угорщина (25,4%), Південний Кіпр (23,9%), Мальта (23,4%), Естонія (22,7%), Литва (22,4%), Словенія (22,1%), Польща (21,9%) [49].

Литва, яка стала членом Європейського Союзу в 2004 році, є прикладом країни, яка досягла значного успіху у детінізації економіки. Завдяки активним реформам та чіткій стратегії, рівень тіньової економіки в Литві значно знизився. Литва отримала значну підтримку структурних реформ з боку Європейського Союзу. Литовський уряд взяв на себе чітку ініціативу щодо детінізації економіки, що включало просвітницькі кампанії, спрямовані на підвищення обізнаності платників податків про їхні зобов'язання, а також жорсткіші дії проти ухилення від сплати податків. Литва активно використовувала сучасні технології для покращення збору податків та боротьби з ухиленням від сплати податків. Уряд Литви доклав значних зусиль

для підвищення прозорості у сфері державних фінансів, що допомогло відновити довіру до влади та стимулювати платників податків до чесної сплати податків [50].

Система загальнообов'язкового звітування в режимі реального часу платниками податків - це нова практика, яка набирає популярності в Європі. Ця система дає можливість державним контролерам отримувати інформацію про будь-яку зроблену операцію в режимі реального часу. Серед країн, які впровадили цю систему Литва, Польща, Португалія та Франція [51].

Румунія - це ще один приклад країни, яка досягла значного прогресу у детінізації економіки. Завдяки значним інвестиціям у створення нормативно-правової бази та інституцій, відповідальних за цю сферу, Румунії вдалося значно скоротити рівень тіньової економіки. Румунія створила ряд інституцій, відповідальних за детінізацію економіки, таких як "Інспекція праці". Ці інституції мають мандат на виявлення та покарання порушників. Румунія внесла зміни до Трудового кодексу, згідно з якими незадекларована праця понад певний рівень прирівнюється до кримінального злочину. Румунський уряд вживає заходів для заохочення використання електронних платежів. Це ускладнює використання готівки, яку часто використовують для приховування доходів від оподаткування [49].

Завдяки чіткій стратегії, яка зосереджується на моніторингу, виявленні та запобіганні, Австрії вдалося значно скоротити рівень тіньової економіки. У 2005 році Австрія прийняла Закон про соціальне шахрайство, який посилив покарання за порушення податкового законодавства [52]. Австрійські роботодавці зобов'язані реєструвати своїх працівників у відповідних органах соціального страхування до початку роботи, що дозволяє державі відстежувати трудові відносини та виявляти порушення. У Австрії було значно підвищено штрафи за використання тіньової праці. Досвід Австрії може бути цінним для України, яка також прагне до детінізації економіки. Україна може скористатися досвідом Австрії, зокрема: посиленням законодавства щодо боротьби з тіньовою економікою, впровадженням

жорстких санкцій за порушення податкового законодавства, покращенням системи реєстрації працівників, проведенням інформаційних кампаній про ризики тіньової економіки.

Отже, тіньова економіка є серйозною проблемою для України, адже вона призводить до втрат бюджетних надходжень, несправедливості в податковій системі, погіршення умов праці та зниження якості життя населення. Боротьба з тіньовою економікою та легалізація доходів є ключовими для забезпечення сталого економічного розвитку та покращення добробуту громадян. Серед шляхів щодо підвищення рівня та якості життя населення пропонується зменшення податкового навантаження, удосконалення державної політики заходів, застосування жорстких санкцій, підвищення обізнаності, та імплементація досвіду зарубіжних країн.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи дослідження, представлене в кваліфікаційній роботі, присвяченій темі "Підвищення рівня та якості життя населення", можемо зробити наступні висновки:

- визначили поняття та сутність рівня та якості життя населення. Рівень життя фокусується на матеріальних аспектах життя, таких як дохід, споживання та доступ до товарів і послуг, якість життя охоплює ширший спектр факторів, як матеріальних, так і нематеріальних, таких як здоров'я, освіта, безпека, навколишнє середовище, соціальні зв'язки та суб'єктивне задоволення життям;

- навели характеристику факторів впливу на рівень та якість життя населення. Рівень життя та якість життя охоплюють різні аспекти життя людини, що ускладнює створення детальної класифікації факторів, що впливають на них. Класифікація факторів впливу на рівень та якість життя наступна: за загальними групами, за змістом, за оцінкою якості життя, за характером впливу, за структурою якості життя, за напрямом впливу, за часом дії;

- розглянули міжнародні та національні стандарти рівня та якості життя. Міжнародні стандарти рівня життя: очікувана тривалість життя, рівень грамотності, середня тривалість навчання, ВВП на душу населення, сумарний коефіцієнт народжуваності, коефіцієнт старіння, співвідношення 10% найбагатших до 10% найбідніших, частка населення, що живе за межею бідності, співвідношення мінімальної та середньої заробітної плати, мінімальна погодинна заробітна плата, рівень безробіття, кількість правопорушень, рівень депопуляції, кількість психічних патологій. Аспектами розробки соціальних стандартів є стандартизація соціальних прав, стандарти рівня життя;

- проаналізували динаміку та структуру доходів населення України. Доходи населення впливають на рівень життя, соціальну стабільність,

економічний розвиток та державну політику. Структура доходів населення змінилась наступним чином: збільшення частки заробітної плати, прибутку та змішаного доходу, а також соціальних допомог та інших трансфертів, зросла диференціація доходів, значна частка населення отримує низькі доходи;

- провели оцінку проблем та викликів, що впливають на рівень та якість життя населення. Повномасштабна війна росії проти України значно погіршила рівень та якість життя населення: зросло безробіття, особливо серед внутрішньо переміщених осіб, знизилась купівельна спроможність населення через зростання цін та нерівність доходів. Серед інших проблем та викликів, що впливають на рівень та якість життя населення: економічні фактори – нестабільна зайнятість, розрив між доходами багатих і бідних; соціальні фактори – доступ до якісної освіти та медичних послуг, соціальні програми та допомога для вразливих категорій населення; інфраструктурні фактори – доступність та якість житла, водопостачання, електропостачання та інших комунальних послуг;

- окреслили державну політику щодо підвищення рівня та якості життя населення. Основними напрямками державної політики щодо підвищення рівня та якості життя населення є економічний розвиток (зменшення нерівності доходів, справедлива система оподаткування); соціальна політика (гарантування конституційних прав і свобод людини та громадянина, розвиток громадянського суспільства, зміцнення політичної і соціальної стабільності, забезпечення постійно зростаючого рівня життя й добробуту населення); правова база (чітке та зважене законодавство, що відповідає актуальним потребам суспільства; забезпечення верховенства права; боротьба з корупцією);

- розглянули боротьбу з тіньовою економікою та легалізацію доходів як стратегію підвищення рівня та якості життя населення. Тіньова економіка є однією з найважливіших проблем України, що негативно впливає на економічний розвиток, соціальну справедливість та добробут населення. Серед рекомендованих шляхів подолання тіньової економіки та легалізації

доходів зменшення податкового тиску на бізнес та громадян, удосконалення системи оподаткування з метою стимулювання легалізації доходів, застосування жорстких санкцій до порушників податкового законодавства, підвищення рівня обізнаності населення про ризики тіньової економіки, створення сприятливих умов для ведення легального бізнесу, вивчення та впровадження досвіду зарубіжних країн у боротьбі з тіньовою економікою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ляш О. І., Гринкевич С. С. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. посіб. Київ: Знання, 2010. 476 с.
2. Мірошніченко О. Ю. Статистичне оцінювання рівня життя населення: автореф. дис. ...канд. екон. наук: 08.00.10. Київ, 2008. 20 с.
3. Гукалова І. В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація: монографія. Київ: Ін-т географії НАН України, 2009. 347 с.
4. Узунов Ф. В. Оцінка рівня і якості життя населення : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.09.01 / Ф. В. Узунов. – Х., 2004. – 19 с.
5. Богиня Д. П., Грішнова О. А. Основи економіки праці: Навч. посібник. – К.: Знання – Пресс, 2010.
6. Хаустова В. Є., Узунов Ф. В. Міжнародний порівняльний аналіз рівня та якості життя населення країн світу // *Вісник ДонДУЕТ*. Вип. № 4 (20). 2013. с. 47 – 55.
7. Арутюнов В.Х. Методологія соціально-економічного пізнання: Навч. посібник / В.Х. Арутюнов, В.М. Мішин, В.М. Свінцицький. – К.: КНЕУ. 2005. – 352 с.
8. Бідність в Україні та пропозиції профспілок щодо її подолання: аналіт. записка. – К.: ФПУ. 2011 URL: http://www.fnpk.org.ua/index_web_files/Analitika_2011.htm
9. Вітковська К. В. Проблемні питання оцінки рівня бідності населення // К.В.Вітковська. *Науковий вісник*. Вип. № 2 (210). 2017. с. 31.
10. Система соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. Реальний стан та перспективи реформування. –К.: Центр громадської експертизи. 2016. с. 104.
11. Башинський Т.В. Рівень життя населення: огляд методик оцінки / Т.В. Башинський // *Науковий вісник УжНУ. Серія: Економічні науки*. 2014. Вип. № 2(43). с. 232–234.

12. Башинський Т. В. Аналіз та класифікація факторів впливу на рівень життя населення. *Економіка і суспільство. Серія: Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика*. Вип. № 4. 2016. с. 259 – 263.

13. Парфенова Н.В. Класифікація факторів формування якості життя населення регіону / Н.В. Парфенова // *Соціум. Наука. Культура: Матеріали четвертої всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (28–30 січня 2009 р.)*. Київ. 2009. с. 44–45

14. Папієв М. Світовий досвід застосування соціальних стандартів. *Економіка України*. Вип. № 1. 2004. с. 4-8.

15. Спостереження та вимірювання соціальної захищеності населення України: проблеми становлення/ О.Г. Осауленко, О.Ф. Новікова та ін. – Донецьк; Київ. 2003. 440 с.

16. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Соціальна статистика». Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут». Харків. 2023.

17. Закон України «Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії» від 05.10.2000 № 2017-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14#Text> (дата звернення 20.03.2024)

18. Istanbul OECD World Forum on Statistics, Knowledge and Policy / Measuring and Fostering the Progress of Societies». URL: <http://www.oecd.org/site/worldforum06/istanbulworldforummeasuringandfosteringtheprogressofsocieties.htm>

19. Пальчук О. І. Якість життя населення: грані проблем у фокусі перетворень. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Вип. № 21. 2018. с. 96–102.

20. Державна статистика. Доходи та витрати населення у 2020 році. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/02/doh_2020.pdf

21. Державна служба статистики. Доходи та витрати населення у 2021 році. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/express/expr2022/03/29.doc>

22. РБК-Україна. Грошей буде більше? Що таке прожитковий мінімум і на що впливає його підвищення. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/groshey-bude-bilshe-shcho-take-prozhitkoviy-1704307836.html>

23. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Мінімальна заробітна плата. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/salary/min/>

24. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Прожитковий мінімум. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/>

25. Державна служба статистики України. Статистичний щорічник України. Київ, 2023. URL: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2023/zb/11/year_22_u.pdf

26. Судаков М., Лісогор Л. Ринок праці України 2022-2023: стан, тенденції та перспективи. 2023. URL: https://solidarityfund.org.ua/wp-content/uploads/2023/04/ebd_ukraine-lm-1.pdf

27. Національний банк України. Інфляційний звіт (жовтень 2023 р.). URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2022-Q4.pdf?v=4

28. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Індекс інфляції в Україні. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/index/inflation/>

29. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Видатки Державного бюджету України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2022/>

30. Якість життя населення України та перші наслідки війни / Черенько Л.М., Полякова С.В., Шишкін В.С., Реут А.Г., Крикун О.І., Когатько Ю.Л., Заяць В.С., Клименко Ю.А.; Нац. акад. наук. Укр., Ін-т демогр.та соц. дослідж. ім.М.В. Птухи. Київ, 2023.

31. Укрінформ. Майже 160 тисяч будівель і споруд в Україні зруйновані через війну. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-vidbudova/3780899-majze-160-tisac-budivel-i-sporud-v-ukraini-zrujnovani-cerez-vijnu.html>

32. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Видатки Державного бюджету України за 2019 рік. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2019/>

33. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Видатки Державного бюджету України за 2020 рік. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2020/>

34. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Видатки Державного бюджету України за 2021 рік. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2021/>

35. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Видатки Державного бюджету України за 2022 рік. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2022/>

36. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Видатки Державного бюджету України за 2023 рік. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2023/>

37. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. Валовий внутрішній продукт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/gdp/2023/>

38. Укрінформ. Україна через війну «відкотилася» на рівень бідності 2001 року – демограф. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3775146-ukraina-cerez-vijnu-vidkotilasa-na-riven-bidnosti-2001-roku-demograf.html>

39. Лінькова О. Ю. Економічний розвиток. Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/30_11_2018/pdf/127.pdf

40. Халецька А. Теоретичні основи формування цілісної системи державного регулювання соціальної сфери. URL: http://www.economy.in.ua/pdf/5_2009/19.pdf.

41. Цілі та пріоритети соціальної політики. URL: <https://buklib.net/books/25470>.

42. Медяник В. А. Сучасні напрями державної соціальної політики України: питання адміністративно-правового забезпечення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. Вип. № 7. с. 176-178.

43. Давидюк О. Соціальна політика в умовах поглиблення соціальної нерівності в Україні // Центр перспективних соціальних досліджень. URL: www.cpsr.org.ua/index.php?option.

44. Заюков І. В. Світовий досвід правового забезпечення формування моделі самозбереження здоров'я зайнятого населення. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2018. Вип. № 6. с. 44-52.

45. Семченко А. В. Удосконалення механізму державного регулювання доходів. URL: <http://repository.hneu.edu.ua/bitstream/123456789/14198/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%8C%D1%8F%20%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%90%D0%BB%D0%B8%D0%BD%D0%B0%20%28%D0%91%D0%B8%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81%20%D0%98%D0%BD%D1%84%D0%BE%D1%80%D0%BC%29.pdf>

46. Гончарова С. Ю. Прожитковий мінімум як соціально-економічний важіль в контексті соціальної стратифікації суспільства / С. Ю. Гончарова, А. В. Семенченко, А.Б. Гончаров // Науковий журнал «Економіка та фінанси» (Україна) та Edizioni Magi, Roma, Italia, 2016. с. 228-235.

47. Про Основні напрями політики щодо грошових доходів населення України: Указ Президента України від 07.08.1999 № 969/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/969/99#Text>

48. Про схвалення Стратегії подолання бідності: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 16.03.2016 № 161-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/161-2016-%D1%80#Text>

49. «Taxation of the Informal Economy in the EU» Policy Department for Economic, Scientific and Quality of Life Policies Directorate-General for Internal Policies Authors: Prof. Dr. Friedrich SCHNEIDER and Dr. Alban ASLLANI PE 734.007 - November 2022 URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/734007/IPOL_STU\(2022\)734007_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2022/734007/IPOL_STU(2022)734007_EN.pdf)

50. European Union URL: https://reform-support.ec.europa.eu/what-we-do/revenueadministration-and-public-financial-management/awareness-campaign-strategyreduce-shadow-economy-lithuania_en

51. Коментар експертів PwC в Україні щодо результатів спільного зі Світовим банком проекту Paying Taxes. 2020. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/press-room/2019/paying-taxes-2020.html>

52. Social Fraud Bill URL: https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblAuth/BGBLA_2004_I_152/BGBLA_2004_I_152.html - in German).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

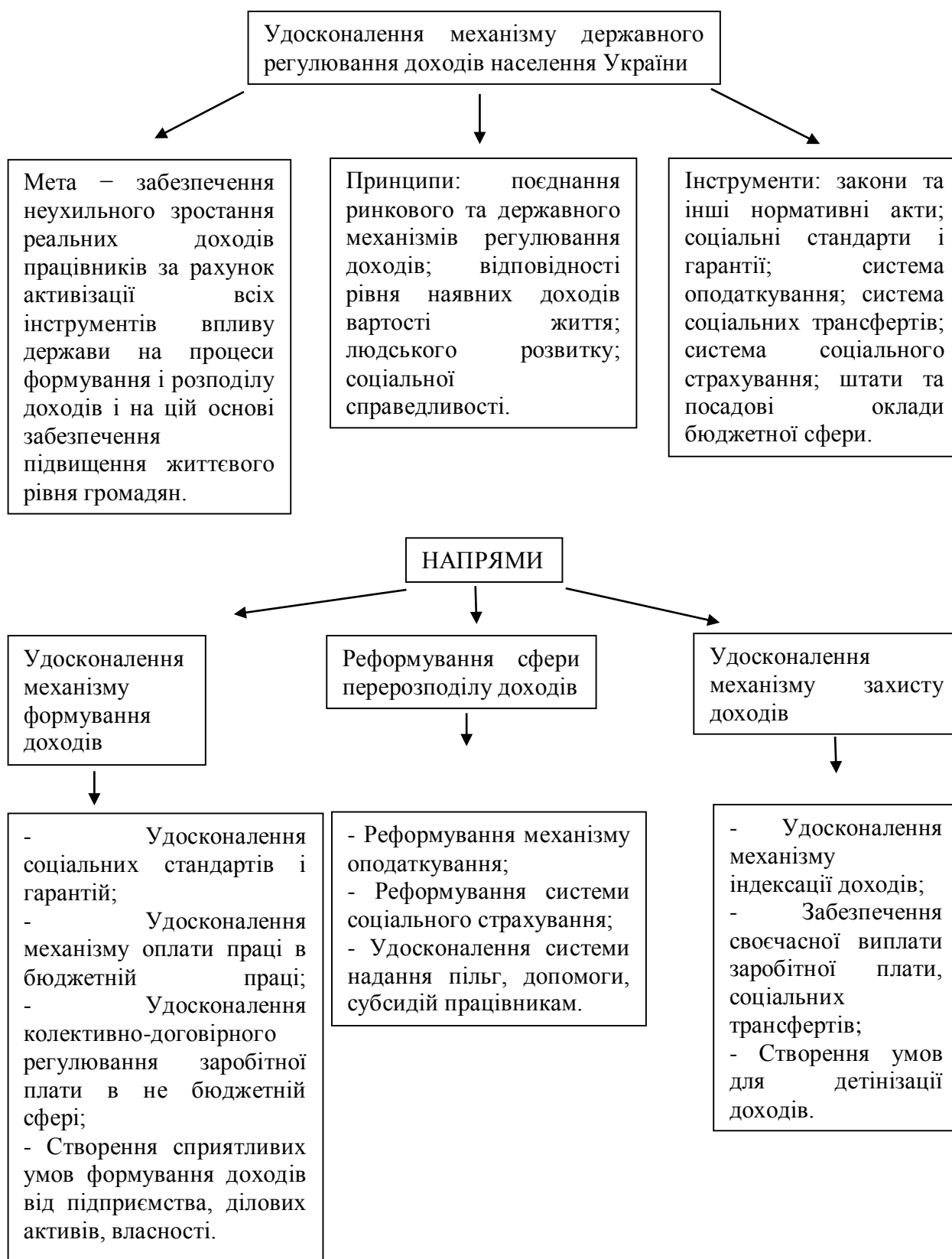

Рис. 3.1 Логічна модель удосконалення механізму державного регулювання доходів населення України

Джерело: побудовано автором за даними [45]